

תשובה בענין איסורי חיתון לכהונה

את מכתבך קבלתי בו אתה מבקש לשמוע חוות דעתי בדין כהן שנשתרך לבחורה ונתגלה אחר כך שהיא מאומצת. האימץ סודר כשהיתה תינוקת ע"פ הוראות ב"ד ויש לאב המאמץ תעודה מן הבי"ד שהבת נולדה מישראלית פנויה וכשרה לבוא בקהל אלא שהוסיפו שם שאין לה להנשא לכהן. אולם כל זה הוחזק בסוד ע"י האב המאמץ עד אחרי שנתקשרו ועשו משתה כנהוג להודיע שהם החליטו להנשא. ביבמות מה' א' נחלקו אמוראים בעכו"ם ועבד הבא על בת ישראל מה דינו של הולד: יש אומרים הולד ממזר וי"א הולד כשר. רבי יהושע בן לוי אומר הולד מקולקל, והגמרא מסבירה שכוונתו שהולד כשר לקהל אבל לא לכהונה "דכולהו אמוראי דמכשרי מודו שהולד פגום לכהונה מקל וחומר מאלמנה. מה אלמנה לכהן גדול שאין איסורה שוה בכל בנה פגום (שנאמר: והכהן הגדול מאחיו... אלמנה... לא יקח... ולא יחלל זרעו בעמיו – הרי שזרעו ממנה חללים), זו שאיסורה שלה ככל (גוי אסור בין בכהנת בין בלויה בין בישראלית) אינו דין שבנה פגום."

אחר כך ממשיכה הגמרא להביא עוד דעות אמוראים שכל אחד "מורה בה להיתירא". ולבסוף נפסקה ההלכה "והלכתא עכו"ם ועבד הבא על בת ישראל הולד כשר בין בפנויה בין באשת איש". בפירוש מסקנת הגמרא נחלקו כבר הגאונים. הדבר מפורש ברי"ף שם (דף טו, א מדפי הרי"ף) וז"ל:

והלכתא עכו"ם ועבד הבא על בת ישראל הולד כשר בין בפנויה בין מאשת איש. ואיכא מרבוותא דמסיימי בה דהאי דאמרינן הולד כשר הני מילי לישראל, אבל לכהונה הולד פגום, דאי ברתא היא אסורה לכהן, מדאמרינן מקמי האי פיסקא וכולהו אמוראי דמכשרו מודו שהולד פגום לכהונה קל וחומר מאלמנה וכו'. וחזינן לרבוותא אחרוני דפסקי: והלכתא עכו"ם ועבד הבא על בת ישראל הולד כשר ולא מסיימי שהולד פגום. ואנן מספקא לן אי הוי פגום אי לא, מדחזינן לגמרא בתר שקלא וטריא דפסק והלכתא עכו"ם ועבד הבא על בת ישראל הולד כשר ולא אמר והלכתא הולד פגום. עכ"ל.

וראה בנמוקי יוסף שם שמפרש שדעת הרי"ף היא שהולד כשר גם לכהונה ומה שכתב "ואנן מספקא לן" כוונתו שיש להעלות קושיא על המחמירים לפגמו הואיל שהגמרא מסיימת את הדין בקביעת הלכה "הולד כשר ולא אמר והלכתא הולד פגום". בנמוקי יוסף מוסיף שם עוד ראיות מן הסוגיא להוכיח שהולד כשר לכל דבר גם לכהונה. אולם הרכה ראשונים (הרמב"ן, הרשב"א, הריטב"א, הרא"ש והמאירי) תפשו כדעת הרי"ף שהסתפק להלכה אם הולד כשר גם לכהונה או לא. וראה שם בספר הזכות להרמב"ן ז"ל (על גליון הרי"ף)

שמסיק בדעת הרי"ף שהדין הוא בספק "הילכך אי נקבה היא אסורה לכהונה... ואי נשאת אין מוציאין אותה". ואם תאמר הלא בגמרא אמרו קל וחומר מאלמנה לכהן גדול ואין יתכן שהמקילים יתעלמו מקל וחומר זה? ואפילו הרי"ף שמסתפק – לכאורה איזה ספק יש כאן, הלא מקל וחומר נלמד שהולד פגום? לכן מסביר הרמב"ן ז"ל (בספר הזכות שם) שאין קל וחומר זה קיים. מי שמורה להתיר סובר: "מה אלמנה לכהן גדול בני קידושין ובני יחוס, אף כל כיוצא בה פוגם. לאפוקי הני (בני עכו"ם ועבד) דרחמנא אפקריה לזרעיהו ואין בהן אלא יחוס אמנ". סברא זו הביאה הרשב"א ז"ל (יבמות מה, ב ד"ה הכין) בשם רב האי גאון ז"ל.

והריטב"א ז"ל (שם ד"ה והא) מביא טיעון זה בשם השאלות ומפרש דבן בתך הבא מן העכו"ם קרוי בנך, זאת אומרת כיון דאין קידושין תופסין הולד נגור לגמרי אחרי האם וכאלו הוא ישראל גמור. ומה שאמרו בגמרא "דכלהו אמוראי דמכשרי מודו" בקל וחומר מפרש הרמב"ן ז"ל שיש להבחין בין הלשונות שהשתמשה בהן הגמרא כי יש שלש דעות בגמרא. א) האוסרין את הולד משום ממזר, ב) המכשירין לקהל אבל מודים שהוא פגום לכהונה, ג) המתירין לגמרי גם לכהונה. דעותיהן של המתירין נזכרו בסוף הסוגיא אחרי הבאת הקל וחומר, ולבסוף הובא פסק ההלכה. מעתה הספק ההלכה הוא אם כהמכשירין או כהמתירין לגמרי גם לכהן.

הרמב"ם (הלכות איסורי ביאה טו, ג) פסק: "גוי ועבד הבא על בת ישראל הולד כשר בין בפנויה בין באשת איש בין באונס בין ברצון". הואיל ולא הזכיר פגם לכהונה מוכח מסתימת לשונו שדעתו שכשר גם לכהונה וכך הבינו כל המפרשים שדעת הרמב"ם הוא להכשיר גם לכהונה (אמנם המשנה למלך מנסה לדחוק בדעת הרמב"ם להחמיר (הל' איסורי ביאה יג, ח) אבל הקושיא שהקשה יש לה כמה תירוצים. ראה למשל ביאור הגר"א אהע"ז סי' ז ס"ק נד). לכך נראה – או שהרמב"ם פשט את ספיקו של הרי"ף, או שהוא מפרש בדעתו של הרי"ף כמו הנמוקי יוסף, שהרי לרוב הרמב"ם הולך בשיטת הרי"ף. אולם הרא"ש (פ"ד סי' כח) מביא את דברי הרי"ף ומעיר עליו "ואיני רואה לכאן מקום שיפול בה ספק מדקאמר לעיל סתמא דגמרא דכולהו אמוראי דמכשרו מודו דהולד פגום לכהונה קל וחומר מאלמנה וכו'".

הבית יוסף (אה"ע סי' ד) אף הוא הבין שהרי"ף מסתפק ושהרמב"ם מתיר גם לכהונה, והואיל והרא"ש פסק שהולד פגום, נמצאו שלשת עמודי הוראה חלוקים שוה בשוה. לפיכך פסק בשולחן ערוך (אהע"ז ד, ה) שהולד כשר לקהל אלא שפגום לכהונה ופירשו האחרונים שהיינו לכתחילה אבל בדיעבד אין מוציאין אם נשאת לכהן, שהרי כך כתב בבית יוסף בשם הרמב"ן שהביא הרב המגיד. (ראה גם בבית שמואל סי' ז ס"ק לט ובחלקת מחוקק שם ס"ק כו).
האחרונים התקשו בדעת הרמב"ן ז"ל שפסק שהוא ספק איך יתכן להתיר בדיעבד? הרי בספק גרושה וספק זונה פסק שמוציא בגט, ומאי שנא ספק זה מספיקות אחרים שהם מדאורייתא ולכן מחמירין בהן?

תירוצים שונים נאמרו בדבר זה, כשער המלך (איסורי ביאה טו, ג) מחדש על פי מהריב"ל דשאני ספק בדין מספק במציאות. בספק במציאות, כגון זרק

לה גט קרוב לו קרוב לה מוציאים אותה ממנה שהרי ספק דאורייתא הוא, והיא אסורה עליו. אבל במקום מחלוקת הפוסקים באיסור ערוה הולכין אחר המיקל, כי אם נלך אחר המחמיר ונכפהו לגרש, הלא לדעת המיקל כפייה זו שלא כדין היא, נמצא גט מעושה.

חידוש זה הוא מרחיק לכת מאד שהרי לפי זה יתכן במחלוקת הפוסקים גם באיסורים לטעון קים לי כאותן פוסקים המקילים. (וראה בספר תקפו כהן להש"ך ז"ל סימן קכז).

אבל לכאורה לא צריך לכך, שהרי ראינו שהרמב"ן עצמו מביא את סברת רב האי גאון שהקל וחומר מאלמנה לכהן גדול מופרך הוא. לכך יש לומר שגם אותם אמוראים שסברו שהבת פגומה לכהונה – לא מדאורייתא נפגמה, שהרי קל וחומר פריכא הוא, אלא רק איסור מדרבנן בעלמא יש כאן שהסמיכוהו לקל וחומר.

בדרך זו הולכין הרבה אחרונים, אלא שמוסיפין פירוכות על הקל וחומר. כך כתב המהרש"ל ז"ל בים של שלמה (יבמות פ"ד סי' לח), וכך פסק גם בתשובת ר' עקיבא איגר ז"ל (סי' צ"א) שבוולד מן הגוי אין כאן קל וחומר כלל ואינו אלא איסור דרבנן בעלמא. וראה באוצר הפוסקים לסימן ד ס"ק י – יג כמה פירוכות על הקל וחומר והביאו שם בשם רמ"ע מפאנו סי' קכד שמעיקר הדין רק פגם לכתחילה ורק מדרבנן. כל זה אמור אם ידוע שהולך הוא מגוי.

ברם במקרה דנן ייתכן שהכשירו את הבת בגלל שהאם אמרה לכשר נבעלתי. כי אילו אמרה מגוי נתעברה למה לא כתב כך הרב בתעודת האימוץ?
אלא שאפשר שלא בדקו את האם והכשירוהו לבת מדין תרי רובא כשרים אצלה, והיינו שהגויים הם רוב, והם כשרים אצלה לגבי קהל, אבל לא לכהונה. (ראה אוצר הפוסקים סי' ד' סעיף כו אות ז ואות יא"ב).

איך שיהיה, מכל מקום שמא אין כאן כי אם ספק שמא מגוי נתעברה ולא ודאי. ונראה שמה שכתבו בתעודת האימוץ שלא תנשא לכהן אין זה אלא משום מעלה בעלמא, ויש לבדוק שמא אין זו אלא נוסחא קבועה של טופסי שטרות בכל תעודת אימוץ שמשתמשים בה גם לילדים שמגיירים אותם על דעת בית דין וכיו"ב, ואין לדון מכך לענייננו.

מעתה אולי יש לומר שבמקרה דנן אין כאן אלא ספק ספיקא באיסור דרבנן לכתחילה, שהרי שמא אין אביה גוי כי אם ישראל כשר, ואפילו תאמר אביה גוי ספק שמא הלכה כהרמב"ם, והריטב"א, והנמוקי יוסף, והמאירי בקידושין סוף פ' ג (אף שביבמות לכאורה מסתפק), וכו' הסוברים שכשרה גם לכהונה, ואפילו תאמר הלכה כהרא"ש ז"ל אין זה כי אם אסור דרבנן לכתחילה בלבד. ואמנם ביוחסין מחמירין גם בספק ספיקא. אבל אי אפשר להחמיר יותר מאשר שיהי' ספק איסור דרבנן לכתחילה.

והנה בשו"ת חת"ם סופר (חלק אהע"ז סי' ח) כתב "הכא שכבר נתקשרה בקישור שידוכין וקנסות וחרמו' וגדולה בושה הוה כמו אי אפשר בענין אחר", וראה שפסק הרמ"א ז"ל (אהע"ז קסט, יב) "דכל דבר שאין לו תקנה חשוב דיעבד". אמנם כיום אין נהוג בשידוכין קנסות וחרמות אבל מכל מקום עיקר טעמו של החת"ם סופר ז"ל הוא משום גדולה בושה וטעם זה בודאי ישנו בנידון זה.

ואולי יש להוסיף עוד סניף לקולא בנידוננו. אמנם כבר כתבו האחרונים שלא לצורך הטעם שכהני זמננו אינם אלא ספק. ברם נראה שכל זה אמור בכהנים שמוחזקים לכל הפחות על פי עצמם כמו שהקיל הרמ"א ז"ל סי' ג סעיף א בהגה, (וראה שם בבית שמואל ס"ק ב) שמעלין אותן גם לנשיאות כפים. ברם שם מדובר על מי שאומר שהוא ידוע שהוא כהן, והיינו שראה את אביו נושא כפיו וכן שאר בני המשפחה, כמו שהיה לפנים בישראל, או ששמע מהוריו ומקרוביו שידעו בבירור. אולם בנידון דידן הבחור הנ"ל אומר שהוא כהן, אף שאביו ואפילו סבו לא היו שומרי מצוות ומעולם לא ראם נושאים כפיהם, ואף לא היו מבאי בית הכנסת כלל. וכבר שבקו חיים לכל חי מזמן, ואי אפשר לשאול אותם על יחוסם. אלא שעכשוו שהבחור התקרב לתורה אומר שבדק אצל דודו זקנו שאמר שזוכר שסיפרו לו בקטנותו כי משפחת כהונה הם. ועל פי עדות קלושה זו התחיל הבחור לנהוג בכהונה. ובכגון זה מי יאמר שמותר לו לעלות לדוכן שיש בזה איסור עשה?

אלא שלכאורה שיקול זה לא יועיל בעניננו שהרי עכ"פ שו"י אנפשי חתיכה דאיסורא, והרי הבחור טוען שהוא כהן, ואפילו לא נאמין לו להעלותו לדוכן ואפילו לא לקרוא בתורה ראשון, מכל מקום על פי עצמו נאסרו לו כל איסורי כהונה. אלא שבענין שוויא אנפשיה חתיכה דאיסורא נחלקו האחרונים אם נוקטים כן גם באסור דרבנן (ראה שדי חמד (כללים) מערכת השי"ן כלל יב). אבל אפילו המחמירים נראה שמודים בנידון דידן. ראה בשו"ת שבות יעקב ח"א (אהע"ז) סי' צ"ג שהביא כמה ראיות דאמרינן שוויא אנפשיה חתיכה דאיסורא גם באיסורים דרבנן, ואעפ"כ מצדד להקל בכהן בומן הזה וז"ל: נראה ברור שלא משוי נפשיה חתיכה דאיסורא כיון שהוא עצמו לא קים ליה שהיה כהן ע"פ כתב יחוסי רק מכח חזקתו וחזקת אביו הרעוע ג"כ בלי כתב יחוסי רק מספיקא ככהני זמן הזה על כן לא משוי אנפשיה חתיכה דאיסורא במידי דרבנן, עכ"ל. והנה בנידון שאלתנו הלא הבחור הנ"ל לא ידע ולא יבין כלל מניין לו כהונה ולא חזקה דידי' ולא חזקה דאבוה יש כאן, אשר על כן בכגון דא ודאי דברי השבות יעקב הולמים לכאן, ובפרט שלדעת הרבה ראשונים אין כאן אפילו איסור דרבנן. ושמא יש להוסיף עוד נימוק. הזוג הזה שניהם גדלו במשפחות לא דתיות, אלא שבהשפעת תנועת נוער דתית התקרבו לתורה ונעשו שומרי מצוות. אולם אם נכבד עליהם יותר מדאי יש לחוש שמא ח"ו יתפקרו ויצאו לתרבות רעה. וראה מה שהביא הט"ז בשם מהר"י מינץ ז"ל שכתב להתיר איסור דרבנן ממש "כדי להציל שתי נפשות שלא יצאו לתרבות רעה ח"ו" (יו"ד סי' שלד ס"ק א) והלוא כאן אין האיסור ברור כלל וכלל. ובודאי אין לך שעת הדחק חמור מזה שיש לחוש ליציאה לתרבות רעה ח"ו והרי זה כדבר שאין לו תקנה וחשוב דיעבד שבמקרה כזה מותר לגמרי.

ברם כל הנ"ל לא כתבתי אלא להוכיח שיש כאן מקום לפתוח פתח לדון להקל מצד הסברא, וכן הסברתי את עיקרי הנימוקים הנ"ל לאביך הרב שליט"א כאשר צלצל אלי בטלפון. אבל אין לסמוך על דבריי למעשה אלא אם כן יסכימו להתיר שני רבנים מובהקים ואז יצא הדבר על פי שלשה. וה' יצילנו משגיאות ויראנו איזה דרך ישכון אור.